

Богдан Головин

**МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ –
БЛАГОДІЙНИК «ПРОСВІТИ»**

Тернопільське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка

Через відсутність правдивої інформації більшість нинішнього покоління України, зокрема у Наддніпрянщині, не знає про подвижницьке життя, душпастирську і громадсько-політичну діяльність Митрополита Галицького, Архієпископа Львівського, Єпископа Кам'янець-Подільського Андрея Шептицького. У бібліографічній довідці УРЕ-2 написано: «Шептицький Андрій (1865-1944) – глава української греко-католицької (уніатської) церкви (з 1900), один з ідейних натхненників українського буржуазного націоналізму. Великий поміщик, граф. Служив інтересам Ватикану, німецькому імперіалізму. Боровся за відрив України від Росії. Під час Великої Вітчизняної війни, 1941-1945 рр. активно сприяв німецьким окупантам у поневоленні українського народу, був одним з організаторів дивізії «СС Галичина» [1:399]. Насправді його життєвий шлях сповнений непохитних змагань за високий авторитет Церкви, громадянські та національні права українського народу, за незалежність України.

У розкритті обраної теми буде зроблена спроба показати Митрополита Шептицького чільним просвітянином і благодійником «Просвіти».

Рід Шептицьких – старовинний, походив із Шептиць та Угорців-Заплатинських на Львівщині. Галицький князь Лев у 1284 р. удостоїв Шептицьких боярського звання [2:8]. У XIV ст. Галичина була завойована Польщею. Багато українських боярських родів перейшли на службу до польських королів, прийняли римо-католицький обряд, ополячилися (Сапіги,

Вишневецькі, Потоцькі та інші) [8:24]. Рід Шептицьких зберіг українську ідентичність і греко-католицький обряд до середини XIX ст. Дід Митрополита Андрія, Петро Шептицький (помер 1842 р.), був греко-католиком і вважав себе українцем.

Чимало вихідців з цього роду були державними і духовними діячами. У 1772 р. Галичина увійшла до складу Австрійської імперії, Шептицьким було надано титул графів.

Роман Олександр Марія (третій син з черги) народився 29 липня 1865 р. в с. Прилбичі (нині Яворівського р-ну) на Львівщині [3:14]. У родині було семеро синів.

Всі, крім Юрія і Степана, які померли в дитячому віці, стали видатними людьми, хоча з трагічною долею: Казимир у чернецтві; Климентій – архимандрит, ігумен Унівського монастиря отців Студитів, помер у сталінському концтаборі (1.05.1951 р.); Станіслав – генерал у польському війську; Олександр – землевласник, загинув від рук гестапо 1940 р. у м. Замості; Лев – землевласник у родинному маєтку, розстріляний з дружиною Ядвігою НКВС 27 вересня 1939 р. [2:8].

Роман Шептицький початкову освіту здобув удома. Іспити за початкову школу склав екстерністом у Львівській гімназії (1875 р.). Продовжував навчатися в гімназії Кракова, закінчивши її з відзнакою у 1883 р. [4:17].

Батьки мріяли про військову кар'єру свого сина.

Він восени 1883 р. поступив на однорічну військову службу в Кракові й одночасно навчався у Ягеллонському університеті, де студіював теологію і право, поглиблював знання з мов, багатьох наук і мистецтва.

У грудні 1884 р. Роман тяжко захворів, покинув військову службу і продовжив навчання у Бреславському (Німеччина) університеті. Від вересня 1885 р. навчався у Ягеллонському університеті, який закінчив у липні 1887 р., а 19 травня 1888 р. здобув вчений ступінь доктора права [4:18, 19]. У часі

студіювання права, він прийняв рішення повернутися до обряду і національності батьків, а також стати греко-католицьким священиком-василіанином... Українська кров у ньому перемогла.

Вже в гімназії Роман підписувався по-українськи, а під час студій у Вроцлаві виразно признався до українства та підтримував зв'язок з визначними українцями.

У середині квітня 1886 р. на аудієнції у папи Лева XIII дістав схвалення свого вступу ченцем до Василіанського чину, служити українському народові [4:19].

Роман Шептицький восени 1887 р. таємно відвідав Київ і Москву, де познайомився з В. Антоновичем і М. Грушевським, а в Москві – з філософом В. Соловйовим, прихильником об'єднання Церков. Шептицький у 1888 р. вдруге здійснив подорож до Італії. На зустрічі папа Лев XIII заохотив графа Романа Шептицького вступити до монастиря, благословив його вибір [4:19].

28 травня 1888 р. Роман Шептицький разом з братом Казимиром, вступає у монастир Чину св. Василя Великого (ЧСВВ) у м. Добромиль (Львівщина), обравши монарше ім'я Андрей. 13 серпня 1889 р. склав перші, а через три роки – вічні обіти (14.08.1892 р.) [4:22]. 22 серпня 1892р. отримав ієрейські свячення [2:9, 16:12].

1891 р. завершив богословські студії в Краківській єзуїтській колегії зі званням доктора теології, а в 1892 р., в цьому ж навчальному закладі, доктора філософії [4:22], третій докторат ієромонаха Андрея Шептицького (осіб з трьома докторатами у світі небагато).

У 1891 р. призначений магістром новиків. Від 1895 р. обов'язки в.о. д-ра Андрея Шептицького у монастирі масштабно розширилися. Його призначено заступником настоятеля, еклезіярхом (засідателем монастирської церкви), дорадником, бібліотекарем і професором грецької і латинської мов [4:22-3].

22 травня 1896 р. о. д-ра А. Шептицького призначають ігуменом Онуфрієвського монастиря ЧСВВ у Львові (тепер – вул. Б. Хмельницького, 36). Іменований комісаром сс. Василіанок, проводить реформу цього ордену [4:23].

За сумісництвом о. д-р Андрей Шептицький від 1888 р. виконував обов'язки професора моральної і догматичної теології в Кристинопільському монастирі. 26 серпня 1888 р. о. д-ра. А. Шептицького іменовано ігуменом монастиря отців Василіан у м. Кристиноплі (нині – м. Червоноград на Львівщині) [4:23].

У 1899 р. звільнилася посада єпископа Станіславської єпархії. Папа Лев XIII призначає на цей пост о. д-ра Андрея Шептицького [4:24]. 17 вересня 1899 р. отримує хіротонію на єпископа Станіславської єпархії в катедральному соборі св. Юрія у Львові [4:61].

Ситуація в єпархії виявилася складною. Крилошани і священники старшого віку стояли в основному на засадах москвофільства, а на Покутті молоді радикали і соціалісти поширювали безбожність. Недруги поширювали всілякі вигадки і плітки, що владика – поляк. У відповідь невігласам владика у першому Пастирському листі заявив: «Я є русин (так називали українців у Галичині до початку 20 ст. – Б.Г.) по своєму дідові і прадідові, полюбив нашу Церкву і наш обряд цілим своїм серцем» [4:24]. Владика відвідував своїх мирян, школи, гімназії і в'язниці на Покутті, Гуцульщині, Буковині, проводив візитації парафій, видавав численні послання (одне говіркою гуцулів). Миряни і прості люди щиро і дружелюбно сприйняли новопризначеного єпарха.

Владика Андрей Шептицький за короткий термін (16 місяців) на Станіславщині провів воістину гігантську роботу: придбав земельну ділянку для розбудови духовної семінарії, заснував бібліотеку в семінарії, подарувавши з власної книгозбірні 4 тисячі томів рідкісних книг з наступним

постійним її поповненням й утриманням на власні кошти [4:24, 25].

У травні 1900 р. помер Митрополит Галицький Сас Куїловський. Папа Лев XIII запросив 22 жовтня кир Андрея до себе і повідомив своє рішення – призначити його на митрополичий престол [4:26].

17 січня 1901 р. в соборі св. Юрія відбулася інтронізація у присутності тисяч мирян, сотні священників, багатьох братств. У своїй промові владика сказав: «...Коли я обіймаю становище руського митрополита, то я ним хочу бути і ним буду» [4:27].

Він скоро встановив тісну співпрацю з Товариством «Прогресу», Науковим товариством ім. Т. Шевченка (НТШ), освітньо-культурними, економічними і громадсько-політичними осередками українського національного життя у Галичині, цим здобув собі велику пошану і прихильність недавніх противників.

Впродовж усього сорокачотирирічного терміну «... провід нашої Церкви перебував у досвідчених руках. Він був вірним сином Вселенської Католицької Церкви, великим українцем, ученим-богословом, мистецтвознавцем, покірним богомольцем і Митрополитом, якому рівного нелегко знайти не лише в нашій історії, але й загалом в історії Католицької Церкви.

У кожній ділянці чинний: і письмом, і словом, і ділом, буквально до останнього віддиху життя. З Божої ласки був він честю і окрасою нашої Церкви і народу» [5:11].

«Діяльність Митрополита була надзвичайно різноманітною. Він не обмежувався однією церковно-релігійною ділянкою, захоплював усі без винятку галузі життя й культури на українських землях і закутках нашої еміграції. Не було такої ділянки церковно-релігійного, економічного чи культурного життя, якій би Митрополит Андрей не присвятив належної уваги і не розвинув на користь українському народу!» [4:28].

Митрополит Андрей розумів роль в умовах іноземної займанщини товариства «Просвіта», Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), «Рідної школи», «Сільського господаря», «Союзу українок».

Він надавав їм всебічну моральну і матеріальну допомогу, брав участь у їх роботі. Його обрали дійсним членом НТШ.

Особливу увагу він приділяв «Просвіті», найбільш масовій організації, на західноукраїнських землях (перед Другою світовою війною Товариство нараховувало 320 тис. членів). А щоб «Просвіта» активно працювала, Митрополит Андрей сприяв зміцненню її матеріальної бази, зростання її первинних осередків й кількості членів. У 1899 р. звернувся із закликом до духовенства засновувати у селах читальні (назва первинних осередків у довоєнні роки – Б.Г.) та залучатися до праці в них [5:13].

Заклик владики знайшов широку підтримку в їх середовищі. Вони засновували нові осередки і філії, де їх не було, залучали нових членів, а також входили до складу правлінь і ревізійних комісій, очолювали їх. Участь духовенства у «Просвіті» підносила її авторитет, сприяла поживленню роботи. Митрополит Андрей Шептицький щедро фінансував видавничу діяльність Товариства, відкриття кооперативних крамниць, молочарень, шпихлірів й придбання літератури для просвітянських книгозбірень.

Митрополит добре знав матеріальне становище селянства через низькі доходи від ведення господарства. А щоб підняти його рентабельність, потрібне було запровадження нових технологій і високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, фруктових дерев і ягідних кущів.

Він дешево продав «Просвіті» (1908) в с. Милованні (Гуцульщина) двоповерховий будинок і 68 моргів поля. Товариство докупило ще 32 морги землі (1912), згодом – 135 моргів ґрунту-пасовиська і 6 моргів лісу (1919) в урочищі

«Лазки» [6:71]. На цій базі «Просвіта» заснувала навчальний заклад – Господарсько-садівничу школу та Господарсько-садівниче заведення. Школа проводила практичні досліди й теоретичні курси для сільської молоді [7:181-2]. Навчальний комплекс спалений угорськими військами в ході воєнних дій (1944 р.).

Митрополит А. Шептицький – активний учасник багатьох заходів Товариства «Просвіта». У 1911 р. «Просвіта» відзначала 100-річчя від дня народження о. Маркіяна Шашкевича. 5 листопада цього ж року на його могилі на Личаківському цвинтарі у Львові проведено багатолюдне зібрання. На зібранні з аргументованою промовою виступив Митрополит Андрей Шептицький. Він дав всебічну характеристику душпастирської, письменницької та громадсько-суспільної діяльності о. Маркіяна Шашкевича, його неперевершену роль у пробудженні галицького люду. А також визначив обов'язки і завдання духовенства служити своєму народові [8:595-9]. «Йти в народ, щоб його боронити, просвічувати, щоб його спасти, за нього вмирати – це наш ідеал» [14:8, 9:8].

Товариство «Просвіта» відповідало Митрополитові взаємністю, підтримувало його. При заснуванні А. Шептицьким Національного музею у Львові (1913 р.) Товариство передало в його фонди чимало цінних експонатів зі свого музею й архіву [7:182].

Перша світова війна паралізувала діяльність «Просвіти». Російські війська захопили територію західноукраїнських земель і окупаційна адміністрація заборонила діяльність «Просвіти». Заборона тривала до початку 20-х років минулого століття, коли згадані землі окупувала Польща.

На початку війни Митрополит А. Шептицький виступав проти насильницького насадження російського православ'я у Галичині. За ці проповіді Шептицького було заарештовано

18 вересня 1914 р. і відправлено у Суздальський Спасо-Єфимівській монастир, перетворений на в'язницю. Лютнева революція в Росії 1917 р. дала свободу А. Шептицькому [4:29].

Визвольні змагання українського народу в 1918-1922 рр. закінчилися поразкою, що призвело до національної катастрофи – ліквідації незалежності України, насадження тоталітарного більшовицького правління на Наддніпрянщині, окупації її західних земель Польщею, Румунією і Чехословаччиною [10:250].

В Галичині «Просвіта» відновила свою діяльність у 20-ті роки ХХ ст., будувалися по селах читальні «Просвіти». Митрополит Андрей Шептицький на Личакові (передмістя Львова) збудував на власні кошти будинок для читальні «Просвіти» [4:34]. Матірня «Просвіта» у Львові налагодила видавничу справу. Товариство перетворилося у масову організацію, мережа його читалень і філій охопила 85 % західноукраїнських земель [7:85] і мала 360 тис. членів.

Діяльність «Просвіти» стояла на заваді польським окупантам щодо колонізації українців. І щоб підірвати цей вплив, державні органи влади вирішили провести «пацифікацію» (умиротворення) у селах і містечках Львівського, Станіславівського і Тернопільського воєводств. Підготовка до каральної операції велася під контролем уряду і його голови Ю. Пілсудського. Практичну роботу на місцях здійснювали львівське, тернопільське і станіславівське воєводські управління. Загальне керівництво здійснював комендант держполіції воєводського управління у Львові Грабський [10:17]. Поліцаї та ухлани (кавалеристи) здійснювали погроми по селах згаданих воєводств, проводили обшуки в будинках мешканців, масово застосовували побиття активістів «Просвіти» та інших громадських організацій і партій, українських патріотів, багатьох було заарештовано, не витримавши побоїв 7 людей померли, окремі залишилися

інвалідами. В українських інституціях зривали підлоги й дахи, знищували україномовні книжки в бібліотеках, зруйновано пам'ятники Т. Шевченку (с. Шили Збаразького повіту і м. Теробовлі). Селяни зобов'язувалися годувати своїх карателів й давати фураж для коней [11:20-23]. У крамницях знищено товари, музичні інструменти, обладнання молочарень, розпущено 21 філію.

На захист українців та їх інституцій став Митрополит А. Шептицький [15:105]. Він звернувся до воєводи львівського, щоб припинили «пацифікацію», а 1 жовтня 1930 р. виїхав до Варшави. Ю. Пілсудський не прийняв Митрополита.

«Тут він вів розмови з міністром внутрішніх справ Олавою-Складковським, заступником прем'єр-міністра Ю. Беком і колишнім прем'єр-міністром Славеком. Але заходи А. Шептицького були даремними. «Пацифікація» була в розпалі й режим хотів здобути з неї максимальну користь» [11:28].

«Просвіта» в 1937 р. розпочала підготовку до святкування 70-х роковин заснування Товариства. У підготовці брав активну участь Митрополит. 22 квітня 1937 р. проведено нараду, на якій створено необхідні комітети і комісії. Передбачалося провести роковини «Просвіти» широкомасштабно, з участю тисяч просвітян з цілої Галичини, але польська окупаційна влада їх не дозволила.

Митрополит А. Шептицький, почесний член «Просвіти», уділив своє Архієрейське благословення такими словами: «Вельми заслужене Товариство «Просвіта» святкує свій 70-літній ювілей існування. В надії, що Ювілянтка й надалі буде ширити освіту в чисто християнському католицькому дусі, уділяю їй зі щирого серця Нашого Архієрейського благословення» [12:49].

Святкування ювілею 22 травня 1938 р. проведено окремо на Святогорській горі. Під відкритим небом проведено архієрейську службу Божу владиною Микитою

Будкою у спільнім служінні з багатьма священиками. Між ними 90-річний о.-шамбелан Михайло Цегельський з Кам'янки-Струмислової, учасник установчих зборів 8 грудня 1868 р., які ухвалили створити Товариство «Просвіта». Вся площа була заповнена вщерть тисячами просвітян Львова і представників з багатьох куточків Галичини. Після Богослужіння Прапор «Просвіти» внесли до каплички палат Митрополита [13:55]. Відслужили молебень з участю хору духовної семінарії. Митрополит освятив прапор і промовив: «Велике і радісне торжество 70-літнього Ювілею «Просвіти» обходимо серед таких обставин усенародніх терпінь, що стає неможливим виявити те, що кожний відчуває, кожний розуміє, над чим кожний терпить. Ювілей «Просвіти», що є торжеством цілого народу та лучить серця всіх, зібрав сьогодні тільки представників наших інституцій у чотирьох мурах цієї малої каплиці, «Просвіта» у хвилинах радості і смутку горнеться до Церкви, в ній шукає помочі та тим дає самотності сильну заперечу кращої майбутності. Прийнятий у новіших часах звичай мовчанням висказувати біль душі, примінений до сьогоднішньої радісної хвилини в промовчуванні всього, що нам так важко на серці лежить, нехай буде символом нашого поліпшення-сигнум темпоріс: «Signum temporis – знак часу» [13:55].

Отець-шамбелан М. Цегельський, тримаючи прапор, сказав: «А хоч тут наш Батько Архирей посвятив нам цей Прапор, який навіть не буде мати можливості показатися на вулицях Львова і буде замкнений, то прийде час, що той Прапор розвинеться і в цілому нашому краї і буде гордо лопотіти!» [13:56]. Передає Прапор голові «Просвіти» д-ру І. Брику, проповідуючи: «З темнотою мусимо скінчити і наш Прапор залопотить на рідні ниви і рідні села» [13:56].

Д-р І. Брик вручив Прапор хорунжому начальнику-прапононосцю Петру Петрикові. Він виніс прапор на балкон

Митрополичих палат. Гуде тисячоголосне «Слава!», до якого долучається звук дзвону з вежі собору св. Юрія.

Прапороносець вказує прапором на Схід, Захід, Південь і Північ. Прапор немов промовляє: «Я пам'ятаю про вас! Я об'єдную вас духом одним і волею одною! Я поведу вас усіх до щастя, до перемоги!» [13:56].

На балкон виносять митрополита А. Шептицького. Присутні вітають його оплесками і триразовим: Слава! Владика благословляє учасників хрестом і вітає: «Христос Воскрес! – Воістину Воскрес!». Святкування 90-річчя «Просвіти» закінчено. Над Святоюрським майданом звучить величаво Гімн «Боже Великий Єдиний, нам Україну храни!» [13:56].

Література

1. Шептицький Андрій (1865-1944) // УРЕ. – 2-е вид. – Київ, 1995. – 12 с.
2. Головин Р. Владика Андрей // Україна. – 1990. – № 40 (жовт.).
3. Софія з Фредрів Шептицька. Молодість і покликання о. Романа Шептицького. – Львів: Свічадо, 1994. – 155 с.
4. Слідами Митрополита: Методичний посібник для проведення заходів, присвячених року Митрополита Андрея. – Львів, 2001. – 120 с.
5. Сабрига М. Гідне вшанування пам'яті Митрополита Андрея Шептицького – вагомий внесок у завершення процесу його беатифікації // Матеріали наукової конференції, присвяченої 100-річчю від часу введення на Митрополичий престол у Львові слуги Божого Андрея Шептицького 27 жовтня 2001 р. – Тернопіль: Астон, 2002. – С. 11-16.
6. Земельна маєтність в Милованню // «Просвіта»: історія і сучасність (1868-1998). – Київ: Просвіта, 1998. – С. 71.

7. Шептицький Андрей (1965-1944) // Нарис історії «Просвіти». – Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. – С. 181-182.
8. Док. 15.-1911 р., листопада 5, Львів – Чернетка промови митр. Андрея Шептицького на могилі о. Маркіяна Шашкевича про обов'язки й завдання духовенства // Церква і суспільне питання. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали (за ред. Андрія Кравчука). – Львів: Місіонер, 1999. – Т. 2, Кн. 2. – 1992. – С. 595-599.
9. Скочилиас І. Діяльність товариства «Просвіта» на Тернопільщині в 20-30-х роках ХХ ст. // Джерело. – Тернопіль, 1994. – Ч. 1. – С. 67-87.
10. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів: Світ, 1996. – 488 с.
11. Швагуляк М. «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність. – Львів, 1993. – 52 с.
12. Календар «Просвіти» на 1938 рік. – Львів: Просвіта, 1937.
13. Народний ілюстрований календар на звичайний 1939 рік. Річник 59. – Львів: Просвіта, 1938.
14. Горняткевич Д. Митрополит Андрей Шептицький // Визвольний шлях. – 1954. – Ч. 12 (груд.). – С. 5-19.
15. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький // Ковчег: Збірник статей з церковної історії. – Львів, 1993. – № 1.
16. Опалко Н. Митрополит Андрей: меценат, просвітитель. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. – 62 с.